अंतर्यामिणस्तस्यैवप्राणादिप्रवर्तकत्वादात्मनस्तत्स्तुतावस्यातंत्र्यंपश्यन्नाह किमिति तवत्वांकिमहंवर्णयेकथंस्तौमि यत्येनत्वयैवउदीरितः प्रेरितोऽसुःप्राणः संस्पंदतेप्रवर्तते तमनुचवागादयःस्पंदंति अत्रहेतुः वैअन्वयव्यतिरेकाभ्यांश्रोत्रस्यश्रोत्रमित्यादिश्रुतिभिश्चतत्प्रसिद्धमित्यर्थः नकेवलंप्राकृतानांतनुभृतांकिंत्वजशर्वयोश्चातः स्वस्यममापितथैव एवंयद्यपिनकस्यापिस्वातंत्र्यम् अथापिदारुयंत्रवत्त्वत्प्रवर्तितैरपिवागादिभिर्भजतांपुंसांभावबंधुः आत्मबंधुरसि नतुपित्रादिवत्देहमात्रबंधुः अहोकृपालुतातवेत्यर्थः ॥ ४० ॥ ननुकथमावांप्राणादिप्रवर्तकौधर्मपुत्रत्वादावयोरितिचेत्तत्राह मूर्तीइति हेभगवन्भगवतस्तवइमेमूर्तीत्रिलोक्याःक्षेमायपालनायतापविरमायचदुःखनिवृत्त्यैमृत्युजित्यैमोक्षाय नतुत्वंकस्यापिपुत्रइत्यर्थः अत्रदृष्टांतः यथेदंविश्वमवितुमन्यास्तनूर्मत्स्यकूर्मादिलक्षणाः नानाअनेकप्रकाराबिभर्षितद्वत् नकेवलंपालनादिमात्रंतवकर्म

मार्कंडेयउवाच किंवर्णयेतवविभोयदुदीरितोऽसुःसंस्पंदतेतमनुवाङ्मनइंद्रियाणि ॥ स्पंदंतिवैतनुभृतामजशर्वयोश्चस्वस्याप्यथापिभजतामसिभावबंधुः ॥ ४० ॥ मूर्तीइमेभगवतोभगवंस्त्रिलोक्याःक्षेमायतापविरमायचमृत्युजित्यै॥ नानाबिभर्ष्यवितुमन्यतनूर्यथेदंसृष्ट्वापुनर्ग्रससिसर्वमिवोर्णनाभिः ॥ ४१ ॥ तस्यावितुःस्थिरचरेशितुरंघ्रिमूलंयत्स्थंनकर्मगुणकालरजःस्पृशंति ॥ यद्वैस्तुवंतिनिनमंतियजंत्यभीक्ष्णंध्यायंतिवेदहृदयामुनयस्तदाप्त्यै॥४२॥ नान्यंतवांघ्र्युपनयादपवर्गमूर्तेःक्षेमंजनस्यपरितोभियईशविद्मः॥ ब्रह्माबिभेत्यलमतोद्विपरार्ध्यधिष्ण्यःकालस्यतेकिमुततत्कृतभौतिकानाम्॥ ४३॥

किंतुसृष्टिलयावपीत्याह सृष्ट्वेति तत्राप्यन्यनिरपेक्षत्वेदृष्टांतः ऊर्णनाभिरिवेति ॥ ४१ ॥ यस्मादेवंभूतस्त्वंतस्मात्तवांघ्रिमूलंभजामीत्याह तस्येति तस्यावितुः पालकस्यस्थावरजंगमानामीश्वरस्यांघ्रिमूलंभजामीतितृतीयश्लोकस्यानुषंगः कथंभूतमंघ्रिमूलम् यत्स्थंयत्रस्थितंकर्मगुणकालानांरजोमलम् अन्येचपूर्वोक्तास्तापादयोनस्पृशंति रुजइतिवापाठः यतः वेदोहृदयेयेषांतेवेदतात्पर्यविदोमुनयः यदेवस्तुवंतिनितरांनमंतितत् तदाप्त्यैतत्प्राप्तये एवंस्तवनादिकुर्वंति ॥ ४२ ॥ यतः अन्यःपुरुषार्थोनास्तीत्याह नान्यमिति अंघ्र्युपनयात्श्रीमच्चरणप्राप्तेः अन्यंक्षेमंनविद्मः परितःसर्वेष्वपिलोकेषुभीर्यस्यतस्यजनस्य तदेवाह द्विपरार्ध्यंधिष्ण्यंस्थानंयस्यसः ब्रह्माऽपितेकालस्यत्वद्भ्रूविजृंभरूपात्कालादलंबिभेति अतःकिमुतवक्तव्यंतेनब्रह्मणाकृतानांभौतिकानांप्राणिनांभयमिति ॥ ४३ ॥